

۱۴۸۸۵۱۹

توانمندسازی و سلامندی

اقتصادی، سکونتگاه‌های غیررسمی شهری

مؤلف:

دکتر جلال علیمحمدی

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

دکتر یدالله صادقی

سرشناسه : عظیمی آملی، جلال، ۱۳۴۶
عنوان و نام پدیدآور : توانمندسازی و ساماندهی اقتصادی سکونتگاه‌های غیر رسمی شهری
/ مولفین جلال عظیمی آملی، یدالله صادقی،
با همکاری ناهیده باقری تبار، امید رمضانی.

مشخصات نشر : تهران : آذرخش، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری : ح، ۱۷۶ ص. : جدول، نمودار.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۵۸۸۱-۶۲-۲

وضعیت فهرست نویسی : فنی
یادداشت : کتابنامه : ص ۱۶۸-۱۵۷
موضوع : حومه نشینی و حاشیه نشینی
موضوع : حومه نشینی و حاشیه نشینی -- ایران
شناسه افزوده : صادقی، یدالله، ۱۳۶۲
شناسه افزوده : باقری تبار، ناهیده
شناسه افزوده : رمضانی، امید
رده بندی کده : ۱۳۹۶ ت ۹۶ / ح ۳۵۱ HT
رده نقش دیو : ۳۰۱
شماره کتابت ملی : ۴۰۷۰۴۷۴

توانمندسازی و ساماندهی اقتصادی سکونتگاه‌های غیر رسمی شهری

نوشته : دکتر جلال عظیمی آملی، دکتر یدالله صادقی

با همکاری : مهندس ناهیده باقری تبار و مهندس امید رمضانی

ویراستار علمی : دکتر جلال عظیمی آملی

ناشر : آذرخش

چاپ اول : بهمن ۱۳۹۴

شمارگان : ۲۰۰ نسخه

چاپ و صحافی : گلها

قیمت : ۱۵۰۰۰ ریال

مرکز توزیع : تهران - خیابان انقلاب روبروی دانشگاه تهران

جنب خیابان دانشگاه - پلاک ۱۱۹۲ پاساژ فرشته - شماره ۱۳۲۰

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۵۸۸۱-۶۲-۲

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
۳	فصل اول؛ مفاهیم پایه و اصلی
۴	۱-۱- مقدمه
۴	۱-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی
۷	۱-۳- سرمایه اجتماعی
۷	۱-۴- رفاه و تأمین انسان، اساس توسعه
۱۰	۱-۵- اجتماع حوری
۱۱	۱-۶- توانمندسازی
۲۰	۱-۷- شکل‌گیری و رشد تدریجی مفهوم توانمندسازی
۲۰	۱-۸- درک تدریجی لزوم توانمندسازی در سکونتگاه‌های غیررسمی
۲۳	۱-۹- سند ملی توانمندسازی - اهداف کلان
۲۴	۱-۹-۱- اصول هادی سند توانمندسازی
۲۶	۱-۱۰- جمع‌بندی
۲۷	فصل دوم: پیدایش و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی
۲۸	۲-۱- پیدایش سکونتگاه‌های غیررسمی
۲۸	۲-۱-۱- پیدایش سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران
۲۹	۲-۱-۱-۱- سکونتگاه‌های غیررسمی در کشورهای توسعه‌یافته
۳۰	۲-۱-۱-۲- اسکان غیررسمی در کشورهای در حال توسعه
۳۱	۲-۱-۲- پیدایش سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران
۳۶	۲-۳- جمع‌بندی
۳۷	فصل سوم؛ رویکردها، نظریه‌ها و دیدگاه‌ها
۳۸	۳-۱- سیر تکاملی دیدگاه‌ها: از نادیده‌انگاری تا توانمندسازی
۳۸	الف - نادیده گرفتن
۳۸	ب - حذف و تخلیه اجباری
۴۱	ج - خودیاری
۴۲	د - مسکن عمومی
۴۳	ه - مکان و خدمات
۴۵	و - ارتقا بخشی (بهسازی)
۴۷	ی - توانمندسازی
۵۰	۳-۲- توجه به رویکرد توانمندسازی در ایران
۵۳	۳-۲-۱- ورود برنامه توانمندسازی در ایران
۵۷	۳-۳- رویکردها و دیدگاه‌های موجود در اسناد پیرامون توانمندسازی
۶۳	۳-۴- حوزه‌های توانمندسازی

۶۳	۱-۴-۳- توانمندسازی در حوزه فرهنگی
۶۴	۲-۴-۳- توانمندسازی در حوزه قابلیت‌های افراد
۶۵	۳-۴-۳- توانمندسازی در حوزه ساماندهی افراد و ایجاد تشکل
۶۵	۵-۳- برخی از طرح‌های رایج توانمندسازی
۷۱	۶-۳- رویکردهای مطرح در توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی
۷۱	۱-۶-۳- رویکرد اجتماعی در توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی
۷۳	۲-۶-۳- رویکرد توسعه اجتماع محور
۷۴	۷-۳- اهداف و کاربرد توسعه اجتماع محور در ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی
۷۹	۸-۳- مشارکت در سکونتگاه‌های غیررسمی
۸۵	۹-۳- کارایی رویکرد توانمندسازی اجتماع محور و توسعه مشارکتی
۸۷	۱۰-۳- جمع‌بندی

فصل چهارم؛ مورد پژوهی توانمندسازی در ایران ۸۹

۹۰	۱-۴- مقدمه
۹۰	۲-۴- مورد پژوهی و روش بکار رفته
۹۲	۳-۴- مرحله مطالعه توصیفی
۹۲	۱-۳-۴- خصوصیات جمعیت
۹۴	۲-۳-۴- ساختار اشتغال و گروه‌های درآمد و هزینه
۹۶	۳-۳-۴- میزان درآمد ماهیانه خانوار
۹۷	۴-۳-۴- تراکم خانوار و نفر در واحد مسکونی
۹۷	۴-۴- مرحله مطالعه مداخله محور
۱۰۰	۱-۴-۴- گروه‌های دوگانه مورد بررسی
۱۰۰	۲-۴-۴- مشکلات مطالعه موردی مداخله محور
۱۰۱	۳-۴-۴- روند اجرایی
۱۰۲	۴-۴-۴- دوره زمانی
۱۰۲	۵-۴-۴- مشخصات گروه‌ها و محتوای جلسات
۱۰۳	۶-۴-۴- محتوای جلسه اول
۱۰۳	۷-۴-۴- محتوای جلسه دوم
۱۰۴	۸-۴-۴- محتوای جلسه سوم
۱۰۴	۹-۴-۴- محتوای جلسه چهارم
۱۰۵	۱۰-۴-۴- محتوای جلسه پنجم
۱۰۵	۱۱-۴-۴- محتوای جلسات ششم تا پانزدهم
۱۰۶	۵-۴- یافته‌های پرسشنامه دوره اول (پیش از مداخله)
۱۰۶	ویژگی‌های سنی و جنسی
۱۰۶	نسبت با سرپرست خانوار
۱۰۶	تعداد افراد در خانوار
۱۰۷	ویژگی‌های شغلی سرپرست خانوار

۱۰۸	وضعیت در آمد
۱۰۸	توانایی در ایجاد شغل و در آمد
۱۰۹	آشنایی با شیوه‌های جدید درآمدزایی
۱۱۰	عضویت در صندوق‌های پولی و تعاونی‌های اعتباری موجود
۱۱۱	امیدواری به بهبود شرایط اقتصادی
۱۱۲	اعتقاد به اثربخشی نشست‌های آموزشی
۱۱۳	تمایل به شرکت در دوره‌های آموزشی و حرفه‌آموزی
۱۱۳	راه حل از دید افراد
۱۱۴	اعتماد به سازمان‌های دولتی و نهادهای رسمی
۱۱۶	تمایل به مشارکت در ایجاد نهاد و گروه مالی و اعتباری جدید بین خود
۱۱۶	۴-۶ یافته‌های پرسشنامه مرحله دوم (پس از دخالت)
۱۱۸	ویژگی‌های شغلی سرپرست خانوار
۱۱۸	تغییرات زمانی میزان درآمد ماهانه
۱۱۹	تغییرات زمانی در توانایی در ایجاد شغل و درآمد
۱۲۱	تغییرات زمانی در آشنایی با شیوه‌های جدید درآمدزایی
۱۲۱	تغییرات زمانی عضویت در صندوق‌های اعتباری
۱۲۶	تغییرات زمانی امیدواری به بهبود شرایط اقتصادی
۱۲۷	تغییرات زمانی در اعتقاد به اثربخشی دوره‌های آموزشی توانمندسازی
۱۲۹	تغییرات زمانی راه حل مشکلات اقتصادی از دید افراد
۱۳۰	اعتماد به سازمان‌های دولتی و تمایل به مشارکت با آنان
۱۳۱	تمایل به شرکت در دوره‌های آموزشی و حرفه‌آموزی
۱۳۴	تغییر تدریجی تمایل به مشارکت در ایجاد نهاد مالی و اعتباری جدید بین خود
۱۳۶	۴-۶-۱ نتایج آزمون‌های آماری
۱۴۶	۴-۷ جمع‌بندی

فصل پنجم؛ فرجامین سخن ۱۴۷

۱۴۸	۵-۱- بازخوانی نهایی موضوع پژوهش
۱۴۹	۵-۲- جمع‌بندی مطالعات نظری و تجربی
۱۵۲	۵-۳- نتیجه‌گیری
۱۵۴	۵-۴- پیشنهادها
۱۵۴	الف) پیشنهادهایی برای پژوهشگران
۱۵۵	ب) پیشنهادهایی برای مدیران و کارشناسان

کتابنامه ۱۵۶

۱۵۶	الف: منابع فارسی
۱۶۶	ب: منابع لاتین
۱۷۰	ج: سایت‌های اینترنتی

پیشگفتار

تأمین نیازهای ضروری شهروندان و سوق دادن آن‌ها به سمت رفاه و سعادت، برای حاکمیت، یک وظیفه اساسی محسوب می‌گردد. بویژه در کشور ما، تعالی انسان با توجه به اینکه خلیفه خدا بر روی زمین محسوب می‌گردد، رنگ و بویی مقدس به خود می‌گیرد. همچنانکه قبول این واقعیت و حرکت در این جهت بسیار اهمیت دارد، نوع حرکت و عملکردها نیز از اهمیت بسزایی برخوردار است. به بیان دیگر، تعیین هدف و حرکت به سمت آن، به تنهایی کافی نیست بلکه شیوه و راه دستیابی به هدف نیز از اهمیت بسزایی برخوردار می‌باشد.

سکونتگاه‌های غیررسمی، یک واقعیت انکارناپذیر شهرهای بزرگ کشورهای در حال توسعه و از جمله کشور ما است. ارتقای سطح زندگی و کمک به تعالی آن‌ها از ضرورت و اولویت بالاتری برخوردار است. آنچه که در این میان از اهمیت بسزایی برخوردار است شیوه‌های حمایت غیرمستقیم و تسهیل‌گر (بجای کمک مستقیم به افراد کم‌درآمد است تا آنان بیاموزند باید خود به تولید و کسب درآمد بپردازند، نه آنکه به گروهی بپیوندند که همواره از بودن در زیر چتر حمایت مستقیم نهادهای دولتی رضایت می‌برند).

این نوشتار در مورد شیوه بهبود سطح اشتغال، درآمد، تأمین و ارتقای سطح رفاه در سکونتگاه‌های غیررسمی است. سکونتگاه‌هایی که مسئله فقر در آن‌ها با سایر مشکلات از جمله غیررسمی بودن مالکیت‌ها به هم آمیخته و راهکار و نتایج آن را طلب می‌نماید. از این روی، این پژوهش بر آن است که دریابد اولویت‌های تأمین شرایط مناسب زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی کدام است و اینکه چگونه می‌توان سرمایه‌های انسانی موجود این مردمان را شناسایی و از آن در جهت بهبود شرایط زندگی استفاده نمود. برای وابستگی، «مقتدر» گردند.

باید دانست که مسئله فقر در سکونتگاه‌های غیررسمی به شکلی حادث و ویژه مطرح است که این خود، نگاهی نو به موضوع را اقتضا می‌کند. حل چنین مسئله‌هایی پژوهشگران و مدیران وابسته را بر آن وامی‌دارد که بدنبال رویکردی نوین در تأمین و رفاه در سکونتگاه‌های غیررسمی باشند. عقیده بر این است که از دریچه «توانمندسازی» می‌توان به شکلی صحیح وارد شد، لذا ابتدا باید بدین پرداخت که اصولاً توانمندسازی چیست و چگونه در سکونتگاه‌های غیررسمی و فقیر شهری و با هدف ارتقای زندگی آنان، قابلیت اجرایی می‌یابد.

در این جا در راستای تحقق ساماندهی و تدوین موضوعات مرتبط با توانمندسازی فقرای حاشیه‌نشین و اسکان‌های غیررسمی، علاوه بر مطالعه کتابخانه‌های شامل بررسی و جمع‌بندی

گزارش‌ها و برنامه‌های مختلف داخل و خارج کشور در زمینه توانمندسازی با هدف ارتقای وضعیت اقتصادی با رویکرد فعالیت‌های اجتماع‌محور در محله‌های غیررسمی شهری و طراحی مدل مناسب برای توانمندسازی درجهت بهبود شرایط اقتصادی با رویکرد اجتماع‌محوری، به امکان‌سنجی و ارزیابی اجرایی مدل ارائه شده در محدوده انتخابی بصورت نمونه عملی پرداخته می‌شود.

مجموعه حاضر بر آن است تا شیوه توانمندسازی و بهبود شرایط اقتصادی سکونتگاه‌های غیررسمی شهری را مورد بررسی قرار دهد. از این رو ابتدا به مبانی، تئوری‌ها و رویکردهای نظری مورد در این زمینه می‌پردازد. سپس تلاش دارد با ذکر نمونه مطالعه میدانی در سکونتگاه‌های غیررسمی اطراف کلانشهر تهران، نحوه عمل و میزان اثربخشی این رویکردها را مورد بررسی قرار دهد. با آنکه نتایج آن البته به‌مراه سایر مطالعات مشابه- بعنوان الگویی برای سایر سکونتگاه‌های مشابه مورد استفاده قرار گیرد و امید است این نوشتار، گامی هرچند کوچک در راستای توانمندسازی با تأکید بر بهبود شرایط اقتصادی ساکنین این سکونتگاه‌ها و توسعه اجتماعات مسکن فقیرنشین باشد و به سهم خود توانسته باشد گامی مثبت برای رفع این معضل ورنج شهری برداشته باشد.

مؤلفین

۱۳۹۴